

TWO DIARIES FACE-TO-FACE. BODIES, REALITIES AND DISAPPEARANCES

Emanuela Ilie

Assoc. Prof., PhD, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Taking into account various theoretical perspectives on the body image, on one hand, and the metamorphosis of the feminine body representation in „Two diaries face-to-face” by Mariana Șora, our study analyses the particular relations between the body, the female writer and her text.

Keywords: corporeality, aged body, feminine, diary

Legătura dintre om și corpul său este atât de puternică încât, din punct de vedere fenomenologic, se poate vorbi (și s-a putut de altfel vorbi) despre inseparabilitatea lor. După cum bine observă undeva David Le Bréton, trupul „nu poate fi o posesiune circumstanțială, el încarnează ființa-sa-în-lume, fără de care el nu ar fi. Omul este acest nu-știu-ce și acest aproape-nimic, care își depășește înrădăcinarea fizică, dar nu poate fi despărțit de ea. Corpul constituie casa omului, chipul său”. O casă și un chip, continuă antropologul, pe care doar în anumite momente ale existenței nu le mai poți recunoaște: „Momente de dualitate pe un versant neplăcut (boală, fragilitate, handicap, oboseală, îmbătrânire etc.) sau pe unul plăcut (plăcere, tandrețe, senzualitate etc.) dau actorului sentimentul că trupul îi scapă, că depășește ceea ce este el”¹.

Intre formele de expresie artistică prin intermediul cărora corpul se poate oricând recupera, scriitura diaristică ocupă un loc aparte, date fiind convențiile cunoscute (primatul ori măcar premisa autenticității, a sincerității, raportul special narator-naratar șcl.) În acest spațiu al asumării, al recunoașterii teoretic oneste a celor mai intime frământări ale ființei-care-se-scrie, corpul – cu ipostazele, semnificațiile și sensurile lui distincte în timp – își poate permite luxul de a redeveni „subiect cu normă întreagă”², indiferent de miza ori de intenționalitatea adâncă a scriiturii.

Cu toate că le despart peste 5 decenii, cele *Două jurnale față în față* ale Marianeii Șora își asumă decis, de la început până la sfârșit, funcția autoscopică specifică unui asemenea „gen al biograficului”. Mare admiratoare a jurnalelor lui Amiel, Gide, Green ș.a., pe care-i citează pe

¹ David Le Bréton, *Antropologia corpului și modernitatea*, traducere de Doina Lică, Timișoara, Editura Amarcord, 2002, p. 150;

² *Ibidem*, p. 141;

pagini întregi, diarista îi concede speciei acest atu esențial, deși se dezlănțuie încă de la început, cu obișnuita ferveare, împotriva slăbiciunilor inerente unui *temperament minor*, pe care denaturarea în timp le-a făcut din ce în ce mai vizibile:

„Jurnalul nu e un gen literar; nu spun că e un gen inferior, cu toate că denotă din capul locului un temperament minor, căci nu e vorba aici de o teorie a genurilor literare, ci de faptul că jurnalul nu e literatură, nu e artă, și în asta îi constă inferioritatea și superioritatea. Prima e pe plan estetic, al expresiei, a doua pe planul autenticității, al « omeniei ».

Jurnalul, așa cum se concepea înainte vreme, își avea valoarea întregă; așa cum se practică astăzi, nu e decât refugiul celor lipsiți de talent pentru adevărata literatură. Înainte cine făcea un jurnal, îl făcea din motive de ordin personal, intim într-adevăr: control, autoobservare, păstrare a stărilor dincolo de memorie; toate acestea fie din simpla plăcere de a-și scăpa trăirile din gheara timpului, fie cu un scop aș zice utilitarist foarte precis, și anume pentru a servi desfășurarea deplină a persoanei, prin acest instrument de autoanaliză susținută, care la rândul ei e instrument al voinței de a se forma, în sens goethean.

Un asemenea jurnal e documentul cel mai autentic și cel mai uman posibil. Interesul lui transcende interesul literaturii, prin faptul că e « caz » și mărturie de epocă în același timp, prin faptul că e conținut uman *nud*, liber de artificii expresiei.”³

Într-o astfel de scriere de orientare decis identitară, referințele corporale sunt deosebit de semnificative, cu atât mai mult cu cât ele evoluează, cantitativ și calitativ, odată cu vârsta diaristei. În *Jurnal de tinerețe (1938-1940)*, puținele notații corporale sunt menite a justifica existența unei opoziții între cele două euri ale femeii. Deși pătimaș îndrăgostită de M. (Mihai), tânăra de nici douăzecișidoi de ani își păstrează luciditatea excesivă și își recunoaște, indirect, incapacitatea de a se abandona total trăirilor și emoțiilor celor mai simple. Ce-i drept, eul diurn se poate uneori descătușa, recuperând într-o adevărată frenezie senzorială emoții de o puritate infantilă. Contabilizându-le în paginile de jurnal, Mariana le descoperă și o forță ce depășește granițele convenționale ale reprezentării de gen:

„Acum, aici, la mare, pe câmp, zburd, seara cad de oboseală. Citesc puțin, învăț să merg pe bicicletă, visul copilăriei mele; cred că nici la zece ani n-aș fi putut să mă bucur mai din plin de asta. Pe plajă mă surprind jucându-mă *într-adevăr*, scoicile pe care le găsesc sunt o bucurie, cum căutarea lor e o preocupare, cum păstrarea lor e o consecință firească a bucuriei și preocupării; înțeleg jocul din nou; azi, instalată pe un « fotoliu » fabricat de Mihai din nisip și pietre, am spus că

³ Mariana Șora, *Două jurnale față în față*, Ediție îngrijită și postfață de Lia Ghimpu, Prefață de Cornel Ungureanu, Editura Cartea Românească, București, 2009, pp. 23-24;

mă joc de-a trăsura, prilej pentru Mihai să clădească o mașină sport în jurul meu. Vânățiile și zgârieturile de pe trup le recoltez oprindu-mă în spini și urzici sau drept în zidurile « cetățuilor » normande cu bicicleta. Sunt adevărate trofee de băiat mic, curajos. E așa de frumos totul, nu-mi lipsește decât casa din copilărie. E așa de simplu să te simți cuminte, să renunți la a fi « interesant » și glorios.»⁴

Imediat, însă, cel de-al doilea eu, cel asumat de la început drept nocturn, o determină să admită fragilitatea acestei reprezentări. Reflectată în text, alteritatea funciara pare a contrage o serie întreagă de neliniști individuale, nelipsite însă de tușele generaționiste cunoscute:

„Și totuși seara, odată cu întunericul, se instalează iarăși în mine un alt eu, o conștiință altfel lucidă decât cea de la lumina soarelui, și-mi pune întrebări, întrebări la care aș vrea un răspuns dinafară, de la altcineva, nu mai deștept, dar mai mare, mai sigura decât mine. Am impresia că nu fac nimic anume, că ar trebui să fac ceva, dar nu știu precis ce, prin care să-mi îndeplinesc o datorie. Acum n-am nici o datorie, înainte erau lecțiile, lecturile, micile treburi impuse de școală, de mama; cum sunt liberă, cum am dorit să fiu. Și nu e bine. Vreau o preocupare din obligație, pentru ca jocul să fie o răsplăță; vreau o activitate mai mult sau mai puțin neplăcută, pentru ca plăcerile să poată fi căutate. Așa cum e acum, când totul e făcut « din plăcere », am impresia că nu merit ce am, și că meritul vine din satisfacerea unor îndatorări exterioare.

Ce dreptate are Mihai când spune că nimic nu meriți, chiar dacă muncești întâi și pe urmă « te joci ». Știu, și totuși doresc « o muncă », dar nu sunt bună de niciuna. Scrisul nu-l simt o datorie, pentru că știu că nu e vocație. Dacă ar trebui să muncesc pentru pâine, nu numai că aș fi nefericită, iarăși aș alerga după o libertate care să-mi permită să mă ocup de activitatea mea adevărată, dar care e asta?»⁵

Deși e la fel de convinsă de existența unei discrepante supărătoare între corpul exterior și cel interior, între vârsta biologică și cea spirituală („Trăiesc ca o bătrână, între amintiri”⁶), tânăra diaristă se încapățânează să își treacă sub tăcere, momentan, propriul trup, încă nepregătită să exploreze această graniță între interioritate și exterioritate. Nu trebuie să uităm că

„trupul feminin funcționează ca prag al interacțiunii dintre sine și lumea exterioară. La suprafața sa au loc negocierile cu exteriorul, însă principalul negociator – sinele – se află mult în interiorul corporalității. Gestionarea corporală constituie astfel o marcă a sanității – manifestată fie

⁴ Mariana Șora, *op. cit.*, p. 36;

⁵ *Ibidem*, pp. 36-37;

⁶ *Ibidem*, p. 22;

prin rezistență, fie prin calibrare la diverși factori externi. Corporalitatea ca prag cu exteriorul se face la nivelul imaginii de sine și presupune un efort continuu de adaptare prin incongruența dintre sine și « imaginea sinelui *qua corp* », analizată de Lacan ca « etapă a oglinzirii » (fr. *le stade du miroir*, engl. *mirror stage*)⁷.

Asumat ca termen obligatoriu al unei cunoscute dualități, corpul continuă să îi apară drept unul dintre pretextele conceptuale cele mai potrivite materializării artistice. Atunci când și spațiul exterior poartă amprenta unei memorii culturale încărcate de sens, potențiala scriitoare o trage de mânecă, orgolioasă, pe diarista suferindă de „bolile profesionale” (cf. Eugen Simion) cunoscute. Așa cum se întâmplă, spre exemplu, la finalul însemnărilor date 2 August 1939, *Langrune*: aflată încă sub influența unor stări frizând extaticul, Mariana își notează eboșa unui scenariu artistic articulat chiar în jurul dualității arhaice corp-suflet:

„Aseară în autobuz, plină încă de ardoarea mistică a Evului Mediu pe care o trădează nemijlocit zidurile, pietrele, plină de vedenia pe care am avut-o, a vieții monahale, de atunci, de acolo, mi-am imaginat o altă viață: cea a unui călugăr de douăzeci de ani. Băiat pasionat, care se dă în întregime tuturor trăirilor, de o sensibilitate profundă pentru metafizică, cu problema veșnic nerezolvată a dualității omului. Problema centrală a unei nuvele probabile; conflict rezultat din cele două naturi ale omului; corpul și sufletul, cum se crede azi că a fost problema Evului Mediu; luptă între spirit și materie numai întrucât materia atrage spiritul la un nivel inferior nivelului lui firesc, numai întrucât biologicul servește voința de comoditate a spiritului, zborul în mister.”⁸

Deși *Jurnalul* (1991-1992) este operă de senectute, autoarea aproape octogenară nu pare a se fi vindecat de bolile profesionale ale diaristului. Încă și mai frecvent, în textul confesiv sunt valorificate nodurile identitare asociate scrisului: „bovarismul scrisului”⁹, „talentul inexistent” și lipsa de „constanță a efortului”¹⁰, neîncrederea în propriul scris, în mod special în jurnalul căruia îi recunoaște încă de la început, din tinerețe, inconsistența: „Neputând trebăului la ceva

⁷ Raluca Bibiri, *Autoreprezentarea feminină. O psihanaliză culturală*, Editura Universității din București, 2014, p. 140;

⁸ *Ibidem*, p. 31. Două luni mai târziu, pe 18 octombrie 1939, diarista își transcrie câteva pagini de însemnări date iunie 1938 care dovedesc constanța interogațiilor legate de această dualitate funciară: „Omul e o unitate nu numai material, dar și intelectual indestructibilă. Fiindcă un om real nu se poate tăia în două jumătăți: corp și suflet; și nu fiindcă nu se poate, ci pentru că aceste jumătăți sunt abstracții (...) Concepția medievală a dualismului: conflict între suflet ca principiu al înaltului, al supraumanului și trup – principiu al pământescului, de jos (cu tot ce sus și jos implică în simbolismul creștin popular), e o concepție izvorâtă proabil dintr-o stare de fapt, ca atâtea teorii, expresia unei stări reale, care în acest caz trebuie să fi fost dualitate interioară acută.”

(*Ibidem*, p. 54);

⁹ *Ibidem*, p. 264;

¹⁰ *Ibidem*, p. 165;

ce s-ar chema „operă” și simțind totuși acut nevoia exprimării, chiar și a gestului de a scrie, umplu pagini și pagini, de așa-zis jurnal. Ceea ce ridică din nou problema rostului însemnărilor, zilnice sau nu”¹¹. Pe măsură ce înaintează în vârstă, scriitoarea trece, desigur, prin majoritatea fazelor clasice ale relației complicate dintre diarist și propriul text, ajungând până la repulsie:

„Mi-e scârbă numai la gândul să iau creionul în mână, mi-e scârbă să caut cuvinte, fraze, o înlănțuire pentru gânduri, situații, imagini, de mii de ori întoarse pe față și pe dos. Mi-e scârbă să mai dau cu nasul de acest rebut ce iese din toate – chiar și din cele reușite, închegate, predate și care nu apar. De ce nu renunț? De ce nu o las baltă? De ce pretenția asta, la ce bun, la ce e util să mă străduiesc în zadar? Și chiar dacă n-ar fi în zadar. Nu sunt de tip creator. Dovada: nu-mi vine să scriu, nu-mi face nicio plăcere. Și totuși vreau. Ce am de spus? Toată mizeria amară a fost spusă de mii de ori, mereu în alt fel, dar mereu aceeași. Toată negreala asta s-o vărs pe capul altora, chipurile ca să le placă?”¹²

Vocabula cromatică nu e, desigur, întâmplătoare. Dacă se parcurg cu atenție paginile de senectute, e limpede că cernelurile consemnării efemeridelor se întunecă treptat. De fapt, pe măsură ce corpul biologic îmbătrânește, corpul discursiv devine din ce în ce mai neliniștit, mai încărcat, paradoxal – inclusiv de conștiința propriei inutilități!. Altfel spus, mai ... egocentrat. Evenimentele consemnate sunt din ce în ce mai puține. Dintre ele, nu lipsesc actele asociate sau determinate de îmbătrânire: injecțiile pentru artroză, ecografiile pentru depistarea unei posibile recidive, vizita la ortoped, „slăbirea frânelor”¹³ șcl. Singura lor investiție autentică este cea scripturală, apasă obsesiv diarista chiar și atunci când își recunoaște nevoia de pauză, prescriindu-și singură o recuperare prin scris cu dublu efect terapeutic:

„O pauză va fi binefăcătoare. O zi pierdută deliberat e altceva decât una pierdută *à contre coeur*. Și ea e materie de scris: mărul imens, ronțait pe îndelete, nu, nu era frumos « mărul grecesc », decât cu pielea de mestecat, a trebuit cojit – liniștea, comoditatea acestei zile fără de urmă de « program » - atunci când o simplă ieșire la ortoped ca să-mi îngrijesc oasele bătrâne, mă face praf ca și cum aș fi făcut o excursie lungă. Amănuntele trebuie toate spuse *cu răbdare* – ducând la întrebarea cum m-am târât, cât am fost de extenuată. Plictisită la gândul că trebuie să ies.

¹¹ *Ibidem*, p. 272;

¹² *Ibidem*, pp. 240-241;

¹³ *Ibidem*, p. 234;

Insolența asistentei de la birou. Ajunge să mergi de vreo două-trei ori într-un cabinet ca să vezi care dintre asistente are ceva cu doctorul ... etc.”¹⁴

Promisiunea de consemnare minuțioasă, strategică, de efect, nu este onorată întotdeauna. Ispita cea mai amenințătoare rămâne totuși autoanihilarea. Cea scripturală, desigur; cele *Două jurnale față în față* nu sunt deloc încadrabile în seria numită de Mihăieș *cărți crude*. Diarista nu cade în ispita deznădejzii sau a eliberării prin moartea auto-provocată nici măcar atunci când se crede vizitată de o alteritate rău prevestitoare (în dimineața zilei de 19 martie 1992, spre exemplu, aflată în semisomn, vede plutind în aer, deasupra propriului corp, o formă asemănătoare cu o uriașă pasăre albă, pe care o consideră imediat „îngerul morții”¹⁵). Consecințele imediate (în plan psihologic și creator) sunt cele firești. După un rest de zi cufundat în depresie și o zi următoare fără reflex artistic, scriitoarea își concentrează, cu o luciditate demnă, suferința extremă, tradusă ca tentație a renunțării la scris, într-un paragraf pus între paranteze și datat două zile mai târziu. Un paragraf esențial, care exploatează, pentru prima dată direct, ideea de contopire, de suprapunere fără niciun rest, între pagina albă și corpul în sfârșit învins¹⁶:

„21 martie 1992, sâmbătă

Ziua de ieri a fost ceva mai bună, aproape normală, am fost ceva mai activă, dacă activitate se cheamă să repeți la nesfârșit aceleași lucruri.

(Pagină simbol. Pornită să notez multe, m-am întrerupt și au rămas nescrise. Ce era? Am uitat. Așa ne ștergem și noi, totul se estompează, se uită, dispare! – 23 martie)”¹⁷

O reflecție reținută de jurnal o lună mai târziu (pe 26 aprilie 1992, mai exact) valorifică din nou, poate mai vizibil textualist, obsesivele interogații ale diariștilor moderni pentru a se încheia cu ideea unui vitalism existențial extrem. Vitalism ce nu se poate recunoaște nicicum învins, ci doar echivalat cu forma aceasta de angajare absolută care este scrisul:

„Acest produs filiform, întins peste o duzină de caiete cel puțin, iese din mine în mod firesc, ca firul de păianjen, îl „fabric” din instinct, din pornire (să lăsăm de-o parte latura de *pis-aller* a acestei pseudo-activități). Dar orice comparație cu pânza de păianjen e inexactă, cum ar fi și cea cu albina ce-ți produce mierea sau vipera otrava, de vreme ce la ele producția își are rostul, utilitatea

¹⁴ *Ibidem*, pp. 266-267;

¹⁵ *Ibidem*, p. 236;

¹⁶ V. Emanuela Ilie, „În țara asta numită bătrânețe...” *Confesiuni despre „corpul învins” (I)*, în „Expres cultural”, nr. 10, octombrie 2017;

¹⁷ Mariana Șora, *op. cit.*, p. 237;

imediată pentru viață, pe când emisiunea mea de cuvinte înșirate nu are nici o funcție în ordinea practică. Sau poate își are totuși rostul în păstrarea sau câștigarea unui echilibru vital?”¹⁸

Între albul de doliu al paginii voit nescrise și acest *produs filiform*, înnegrit de începutul de conștiință a *corpului învins* iau naștere, desigur, tensiunile proprii unui interval heterotopic. Acolo unde simultan există, din fericire, viață și moarte biologică, viață și moarte textuală...

BIBLIOGRAFIE PRIMARĂ:

Șora, Mariana, *Două jurnale față în față*, Ediție îngrijită și postfață de Lia Ghimpu, Prefață de Cornel Ungureanu, Editura Cartea Românească, București, 2009.

BIBLIOGRAFIE SECUNDARĂ:

Améry, Jean, *Despre îmbătrânire. Revoltă și resemnare*, Traducere din limba germană și note de Alexandru Al. Șahighian, Editura Art, București, 2010.

Bibiri, Raluca, *Autoreprezentarea feminină: o psihanaliză culturală*, Editura Universității din București, 2014.

Ilie, Emanuela, „În țara asta numită bătrânețe...”. *Confesiuni despre „corpul învins”* (I), în „Expres cultural”, nr. 10, octombrie 2017.

Ilie, Emanuela, „În țara asta numită bătrânețe...”. *Confesiuni despre „corpul învins”* (I), în „Expres cultural”, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 2017.

Le Bréton, David, *Antropologia corpului și modernitatea*, traducere de Doina Lică, Timișoara, Editura Amarcord, 2002.

Simion, Eugen, *Genurile biograficului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002.

Sontag, Susan, *Boala ca metaforă. Sida și metaforele ei*, traducere, prefață și tabel cronologic de Aurel Sasu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995.

¹⁸ *Ibidem*, p. 275.